

ANDREW O'MALLEY
**CHILDREN'S LITERATURE, POPULAR
CULTURE, AND ROBINSON CRUSOE**

New York: Palgrave MacMillan, 2012. 195 s.

Daniel Defoes *Robinson Crusoe* från 1719 har inte bara kallats den första romanen på grund av dess realism och huvudpersonens individualism. Som Virginia Woolf påpekat fungerar romanen trots sin realism också som myt – en myt som i alla fall delvis handlar om att skapa om världen och sig själv från grunden. Och kanske är det just spänningen mellan det realistiska och mytiska som gör att *Robinson Crusoe* ständigt tycks bjuda in till nya läsningar. Ibland är han enbart den ensamma individen i kamp för överlevnad. Men han är också sinnebild för manlighet och vithet liksom för kolonialt förtryck och djurplågeri. Det är bara att välja och kombinera efter tycke och smak.

Även ur ett barnlitteraturperspektiv är *Robinson Crusoe* ett tack-samt ämne. Det är ju vuxenboken som blev barnbok för att pedagoger som Jean Jacques Rousseau och Charles Locke tidigt framhävde Robinsons pedagogiska förtjänster, och för att författare – som ändå inte riktigt litade på originalets barntillvändhet – anpassade, skrev om och lät sig inspireras av boken. Redan 1731 myntades begreppet "robinsonad" och många av dessa berättelser vände sig till barn, till exempel Joachim Campés *Nya Robinson* från 1788. Det är i det sammanhanget intressant och lite märkligt att så lite kritiskt krut spillts på att förstå *Robinson Crusoe* och robinsonaderna som just barnböcker, och vilken syn på barn och barndom som de karaktäriseras av.

Det är därför desto mer glädjande att läsa Andrew O'Malleys studie *Children's Literature, Popular Culture, and Robinson Crusoe*. Först som sist: om man är det minsta intresserad av barnlitteratur i allmänhet, och av *Robinson Crusoe* i synnerhet, är detta en utmärkt och nästintill omistlig bok. Den är välskriven, initierad och bitvis överraskande. Här finns inget onödigt fluff och väldigt, väldigt mycket ryms på bokens 160 sidor.

O'Malleys spännande utgångspunkt är att förutsättningen för att Robinson Crusoe skulle kunna genomföra sin resa från det vuxenlitterära fältet och lida skeppsbrott på "barnens ö" är att det redan

initialt fanns en koppling mellan den vuxna, folkliga populärkulturen och barnkulturen. Ur ett medelklassperspektiv var nämligen folket att betrakta som "barn". Folk, särskilt landsbygdens, ansågs ha barnliga föreställningar och fördomar, de var okunniga, och de var förstås också rent materiellt, politiskt och statusmässigt underlägsna. Precis som barn, alltså. Omvänt blev barn bärare av den folkliga kulturen – sagor, sånger, lekar – särskilt när dessa former väl misskrediterats som riktig vuxenkultur av medelklassmärke. O'Malley visar att även *Robinson Crusoe* – kanske genom sin sagoaktigt mytiska karaktär – blev en del av den här processen genom skillingtryck, folkvisor och (ofta komiska) pjäser och pantomimer. Vidare påvisar författaren hur sådana här folkliga former av *Robinson Crusoe* påverkat barnkulturen och vice versa.

Studien är uppdelad på fem kapitel. Det första diskuterar hur man från ett vuxen medelklassperspektiv såg på *Robinson Crusoes* pedagogiska nytta; det andra tar upp de didaktiska Robinsonadernas mer barnanpassade och hemvävda Robinson-figurer; i ett tredje kapitel granskas skillingtryckens och sångernas Robinson; i det fjärde kapitlet är det fokus på pjäser och pantomimer. Avslutningsvis analyseras *Robinson Crusoe* i termer av konsumtionskultur, med fokus på leksaker, prylar, samlarobjekt och datorspel. På det hela taget är det en imponerande inventering som aldrig viker från den dubbla optiken: *Robinson Crusoe* som både populär- och barnkultur.

Efter Lockes och Rousseaus positiva omdömen om *Robinson Crusoe* skulle man kunna tro att det var fritt fram i barnkammaren och skolsalen, men så var det inte. Visserligen är Robinson driftig, uthållig, påhittig och någorlunda from (efter sin kris), men det är samtidigt en potentiellt farlig text. Robinson sätter sig upp mot sin far och rymmer till sjöss. Han är egensinnig, våghalsig och självsvåldig – alltsammans egenskaper som måste tonas ner, kommenteras och bearbetas. Campes bearbetning gör just det. I fjorton kvällsdialoger mellan den vuxne berättaren och de lyssnande barnen återges historien på ett pedagogiskt och teatraliskt tillrättalagt sätt. Det finns också en dialogisk ansats i det att barnen uppmuntras att skriva brev till Robinson där han tillrättavisas för att han inte lydde sin far och att han nu måste lita till Försynen.

Parallellt med den här utvecklingen anpassades grundberättelsen så att den skulle passa de lägre samhällsklassernas smak och plånböcker. Genom skillingtryck, vanligen 24 sidor (inklusive ett antal träsnitt), komprimerades historien och stilen så till den grad att den kan vara svår att känna igen. Många av de sekvenser som ansetts omistliga av sentida kritiker – dagboken med omvändelsen, fotspå-

ren i sanden, husbyggandet – saknas allt som oftast. Däremot läggs mycket krut, upp till hälften av sidorna, på Robinsons första resa och skeppsbrott och när han och slaven Xury flyr från Morerna. I skillingtrycken och sångerna är "poor" Robinson en folkets man. Han upplever fantastiska äventyr och har en god portion sunt förnuft och tur. Han tvivlar inte eller står och darrar inför fotspår i sanden. I de här versionerna beror inte hans framgång på att han har en god arbetsmoral, att han börjar tro på gud, att han är vit och (engels)man och individualist. Nej, han är mer som andra lågättade sago- och skillingtryckshjältar. Han har tur; han är en skeppsbruten med flyt. O'Malley visar hur å ena sidan skillingtrycken påverkade utformningen av barn-robinsonaderna, och å andra sidan influerades av dessa.

Men arbetar-Robinson är också precis som barnens Robinson en dramatisk figur. Tidigt anpassas texten för scen-bruk. Pantomimer med Robinson Crusoe spelades ofta som lättsam underhållning innan kvällens huvudnummer. Pantomim-Robinson spelades företrädesvis av en kvinna nödtorftigt utklädd till man (Fredag spelades dock av en man). Det märkliga är att denna ekivoka och såväl köns- som etnicitetsöverskridande teaterform (proto-Queer!) över huvud taget kunde existera i det Viktorianska England. Och ännu mer uppseendeväckande blir det om man betänker att sådana här pantomimer vände sig både till vuxna och barn.

Kanske är det just svårigheten för oss sentida läsare att se de kopplingar som tidigare gjordes mellan Robinson, barnkulturen och populärkulturen som gör att det är så tätt mellan aha-upplevelserna i O'Malleys bok. Som läsare får jag plötsligt syn på 1700- och 1800-talens barn och vuxna (av olika samhällsklasser), jag får inblick i en mängd spännande kulturformer.

Och jag får syn på Robinson.

*Björn Sundmark
Professor i engelsk litteratur
Malmö högskola*